

ANALÝZA

4. 11. 2013

Ženy pracují na směny stejně často jako muži

V roce 2012 pracovalo na směny 1 110 tis. osob, tj. více než 28 % všech zaměstnanců v národním hospodářství včetně členů produkčních družstev. Ženy přitom pracují na směny stejně často jako muži. Podíl zaměstnanců pracujících na směny v České republice je jeden z nejvyšších v rámci celé Evropské unie.

V rámci výběrového šetření pracovních sil (VŠPS) jsou od roku 2002 zjišťovány údaje o účasti respondentů ve směnové práci podle jednotné metodiky Eurostatu¹. Na začátku sledovaného období v letech 2002-2005 se podíl pracujících na směny pohyboval těsně pod hranicí 30 % všech zaměstnanců a tuto hranici dosáhl v roce 2006. Od roku 2007 osciloval na úrovni 28-29 % a v roce 2012 činil 28,1 %. V absolutním vyjádření tak pracovalo na směny 1 110 tis. zaměstnanců.

A. Značné rozdíly v rozsahu směnové práce mezi odvětvími a skupinami zaměstnání

Nejvíce zaměstnanců pracovalo na směny ve zpracovatelském průmyslu (457 tis.), v obchodu (148 tis.) a v sekci zdravotnictví a sociální péče (124 tis.). V těchto odvětvových sekcích pracovaly dvě třetiny všech směnujících zaměstnanců. Práce na směny je významná i v dalších odvětvích. V sekci těžba a dobývání pracovala na směny více než polovina všech zaměstnanců, vysoká směnnost je i v dopravě a skladování a v organizacích ubytování, stravování a pohostinství.

Naproti tomu práce na směny se minimálně vyskytuje v profesních, vědeckých a technických činnostech, v sekci peněžnictví a pojišťovnictví, v odvětví vzdělávání a v informačních a komunikačních činnostech. Nízká úroveň směnnosti je i ve velkém sektoru stavebnictví.

¹ Metodická poznámka:

Směnová práce je pravidelný pracovní režim. Pro tuto práci je charakteristické, že rozdílné skupiny pracovníků nebo jednotliví pracovníci se vzájemně střídají na stejném pracovišti a vykonávají stejnou činnost. Důležité je převzetí a předání práce. Střídání různých pracovníků na pracovišti je nutnou podmínkou pro klasifikaci práce jako směnové. Směnová práce se vztahuje výhradně k osobě respondenta, nikoliv k charakteru provozu podniku či organizace. Nepatří sem profese a zaměstnání, které nemají charakter směnové práce (např. technickohospodářští pracovníci), ačkoli jiná pracoviště podniku mohou pracovat ve dvou či vícesměnném provozu. Směnová práce je zjišťována za zaměstnance a členy produkčních družstev, nikoliv za podnikatele. Po přepočtu údajů na celou populaci jsou získány údaje o rozsahu směnové práce v jednotlivých odvětvích a skupinách zaměstnání.

ANALÝZA
**Počet a podíl pracujících na směny z počtu zaměstnanců ve věku 15-64 let
v odvětvových sekcích CZ-NACE v roce 2012**

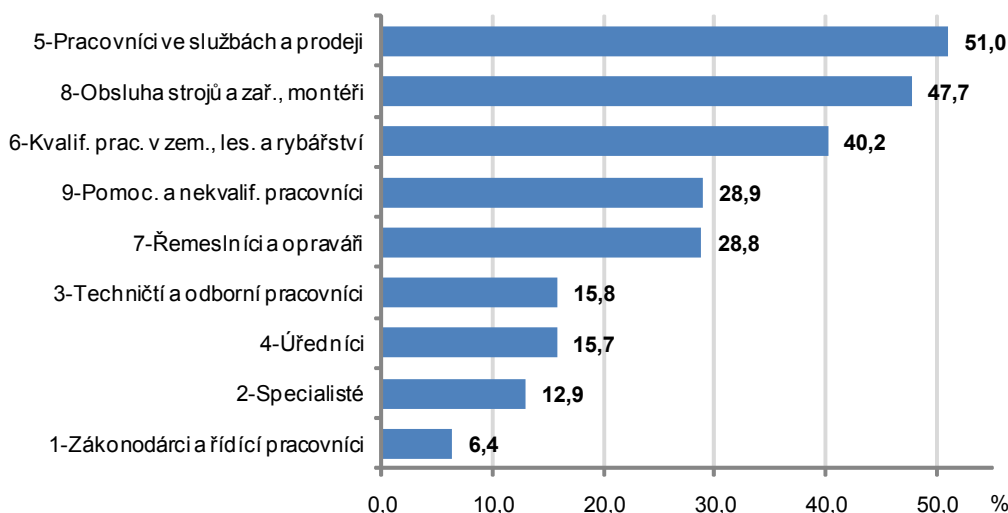
Odvětvové sekce CZ-NACE	Zaměstnanci vč. členů prod. družstev celkem		
	celkem	z toho pracující na směny v hl. zaměstnání v posledních 4 týdnech	
		v tis.	v % z počtu zaměstnanců
Celkem ve věku 15-64 let	3 950,8	1 109,9	28,1
CZ-NACE	sekce		
z toho odvětví:			
Zemědělství, lesnictví a rybnářství	A	125,4	19,8
Těžba a dobývání	B	40,0	52,3
Zpracovatelský průmysl	C	1 183,3	38,6
Výroba a rozvod elektřiny, plynu, tepla	D	47,1	25,3
Zásob. vodou; činnosti souvis. s odpady	E	48,5	15,8
Stavebnictví	F	244,1	5,7
Velkoobchod a maloob.; opr. mot. vozidel	G	429,1	34,6
Doprava a skladování	H	276,3	35,9
Ubytování, stravování a pohostinství	I	136,4	44,1
Informační a komunikační činnosti	J	93,1	8,7
Peněžnictví a pojišťovnictví	K	96,5	4,7
Činnosti v oblasti nemovitostí	L	25,3	10,3
Profesní, vědecké a technické činnosti	M	117,6	4,5
Administrativní a podpůrné činnosti	N	101,1	27,8
Veřejná správa a obrana; pov. soc. zabezp.	O	303,3	18,5
Vzdělávání	P	293,8	6,5
Zdravotní a sociální péče	Q	293,9	42,1
Kulturní, zábavní a rekreační činnosti	R	54,9	20,5

Zdroj: ČSÚ, Výběrové šetření pracovních sil

Velké rozdíly jsou mezi skupinami zaměstnání podle klasifikace CZ-ISCO. Jen zřídka pracují ve směnovém režimu řídicí pracovníci (v roce 2012 to bylo 6,4 %). Podíl pracujících na směny je nízký i v hlavní třídě specialisté, méně pracují na směny úředníci, ale také techničtí a odborní pracovníci. Naopak na směny pracuje více než polovina zaměstnanců ve službách a prodeji, často pracují na směny i pracovníci obsluhy strojů a zařízení a kvalifikovaní pracovníci v zemědělství, lesnictví a rybnářství. Údaje o úrovni směnnosti v hlavních třídách klasifikace zaměstnání tak korespondují s údaji za jednotlivé odvětvové sekce.

ANALÝZA

Podíl pracujících na směny na celkovém počtu zaměstnanců v hlavních třídách klasifikace zaměstnání CZ-ISCO v roce 2012

Zdroj: ČSÚ, Výběrové šetření pracovních sil

Celkový rozsah práce na směny je výrazně ovlivněn především situací ve zpracovatelském průmyslu, ve kterém pracovaly více než dvě pětiny všech zaměstnanců v národním hospodářství, kteří pracují na směny. Pro tuto sekci je charakteristický vysoký podíl mužů, a to by mohlo vést k závěru, že celková úroveň směnnosti mužů je vyšší než u žen. Odvětvová struktura žen zaměstnankyň se však vyznačuje vysokým zastoupením obchodních organizací a sekce zdravotní a sociální péče. V těchto dvou odvětvích je pak úroveň směnnosti srovnatelná se zpracovatelským průmyslem a výsledkem je skutečnost, že celkový podíl zaměstnankyň pracujících na směny je totožný s podílem směnujících mužů. Rozdíly v úrovni směnnosti mezi hlavními třídami klasifikace zaměstnání CZ-ISCO jsou u obou pohlaví obdobné.

Velká část pracujících populace ve směnovém režimu nepracuje a nepoznává řadu problémů, se kterými se běžně směnující pracující musejí potýkat. Komplikace nastávají zejména v případě žen, které musí sladit změnu svého pracovního rytmu se zajištěním chodu domácnosti, zvláště v případě matek s menšími dětmi.

Nejvyšší podíl pracujících na směny je ve skupině nejmladších zaměstnanců do 25 let, kde se pohybuje na hranici 40 %. Přitom ženy v tomto věku pracují na směny výrazně častěji než muži. Absolutní počet zaměstnanců v této věkové skupině je však podstatně nižší než ve starších věkových skupinách, protože velká část mladých se stále účastní vzdělávacího procesu a přitom je ekonomicky neaktivní.

ANALÝZA

Ve skupině 25-29letých dosáhl podíl zaměstnanců pracujících na směny 30 %. V následující věkové skupině 30-34 let klesl podíl směnujících v minulém roce na 26,6 %. V desetileté skupině 25-34letých výrazně převládá počet a podíl směnujících mužů nad ženami. To je jednoznačně důsledkem skutečnosti, že velká část žen odchází na mateřskou a rodičovskou dovolenou a po nástupu do zaměstnání hledá takové pracovní uplatnění, které by jí umožnilo pečovat o nejmladší dítě.

Situace se radikálně mění ve věku od 35 let, kdy opět začíná převyšovat podíl žen nad podílem mužů zaměstnanců pracujících v tomto režimu. To platí i pro skupinu zaměstnanců ve středním věku, a to až do věku odchodu žen do starobního důchodu. Počet i podíl směnujících mužů převažuje nad ženami ve skupině šedesátiletých a starších, celkový počet pracujících na směny v tomto věku je však již méně významný.

Počet a podíl mužů a žen pracujících na směny z celkového počtu zaměstnanců ve věku 15-64 let v odvětvových sekcích CZ-NACE v roce 2012

Zaměstnanci vč. členů produkčních družstev		Pracující na směny v hl. zaměstnání v posledních 4 týdnech			
		muži		ženy	
		v tis.	v % z počtu zaměstnanců v odvětví	v tis.	v % z počtu zaměstnanců v odvětví
Celkem ve věku 15-64 let		605,5	28,1	504,4	28,1
CZ-NACE	sekce				
z toho odvětví:					
Zemědělství, lesnictví a rybnářství	A	12,7	14,9	12,1	30,0
Těžba a dobývání	B	20,4	55,9	.	.
Zpracovatelský průmysl	C	296,5	38,2	160,6	39,4
Výroba a rozvod elektřiny, plynu, tepla	D	11,4	29,4	.	.
Zásob. vodou; činnosti souvis. s odpady	E	6,5	16,7	1,1	12,1
Stavebnictví	F	11,6	5,4	2,4	8,1
Velkoobchod a maloob.; opr. mot. vozidel	G	34,5	21,0	113,7	43,0
Doprava a skladování	H	75,0	36,9	24,1	32,9
Ubytování, stravování a pohostinství	I	24,6	50,4	35,5	40,6
Informační a komunikační činnosti	J	5,5	8,2	2,7	10,0
Peněžnictví a pojišťovnictví	K	1,1	3,0	3,5	5,8
Činnosti v oblasti nemovitostí	L	1,8	15,6	.	.
Profesní, vědecké a technické činnosti	M	3,5	6,3	1,8	2,9
Administrativní a podpůrné činnosti	N	20,8	35,3	7,3	17,3
Veřejná správa a obrana; pov. soc. zabezp.	O	48,9	30,1	7,2	5,1
Vzdělávání	P	.	.	18,3	8,0
Zdravotní a sociální péče	Q	22,8	41,3	100,9	42,3
Kulturní, zábavní a rekreační činnosti	R	5,2	23,3	6,0	18,5

. údaj není dostatečně spolehlivý

Zdroj: ČSÚ, Výběrové šetření pracovních sil

ANALÝZA

Rozsah směnové práce je v první řadě určen charakterem zaměstnání respondentů a odvětvovou příslušností pracoviště. To se bezprostředně odráží v regionálních rozdílech ve výši podílu zaměstnanců pracujících na směny na celkovém počtu zaměstnanců v jednotlivých krajích. V hlavním městě Praze je směnnost bydlících zaměstnanců podstatně nižší než ve všech ostatních krajích, a to jak u mužů tak i žen. Podíl zaměstnanců pracujících na směny dosáhl v hlavním městě v minulém roce 18,3 %, ale například v Královéhradeckém, Pardubickém, Moravskoslezském kraji a Kraji Vysočina pracuje na směny třetina všech zaměstnanců. Vysoká směnnost je zejména v Ústeckém kraji, kde je dvojnásobně vyšší než v Praze.

B. Podíl zaměstnanců pracujících na směny je v ČR jeden z nejvyšších v rámci celé EU

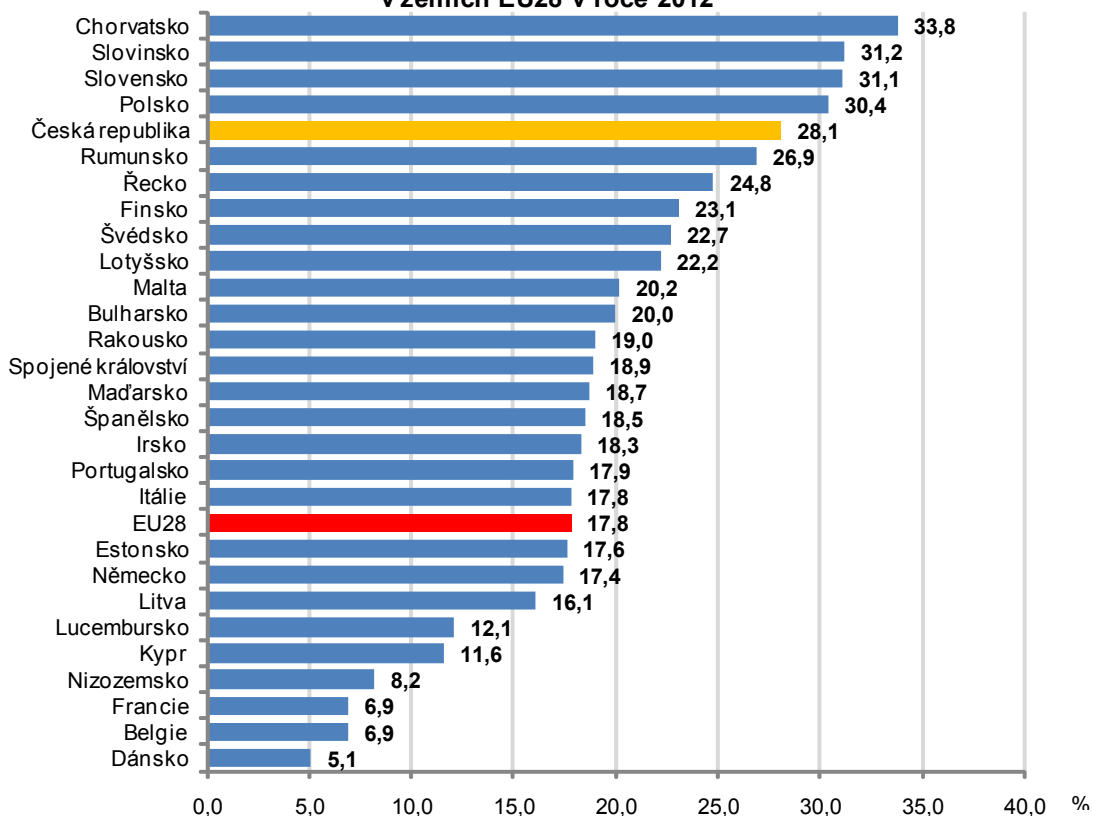
Rozsah práce na směny je v zemích Evropské unie, obdobně jako v řadě jiných aspektů zaměstnanosti, velmi odlišný. V roce 2012 dosáhl podíl osob pracujících v tomto režimu v rámci EU27 celkem 17,7 % všech zaměstnanců. Jestliže vezmeme v úvahu i údaje za novou členskou zemi Chorvatsko, dosáhl podíl zaměstnanců pracujících na směny 17,8 %. Chorvatsko je totiž zemí, ve které pracuje na směny dokonce třetina všech zaměstnanců. O velikosti rozdílu v uplatnění práce na směny svědčí skutečnost, že údaj za tuto zemi je téměř sedmkrát vyšší, než je tomu například v Dánsku. Velmi málo je tato práce rozšířena i ve Francii, Belgii a Nizozemsku.

Česká republika patří co do výše podílu směnujících na přední místo v Unii - po započtení Chorvatska je v naší republice pátý nejvyšší v EU28. Před námi je ještě Slovinsko, Slovensko a Polsko. Podíl pracujících na směny dosahuje v těchto státech nad 30 % všech zaměstnanců.

Podíl žen pracujících na směny je v EU28 o něco nižší než u mužů (16,4 % proti 19,0 % zaměstnanců mužů). Mezinárodní rozdíly v úrovni směnnosti jsou přítomny u obou pohlaví velké.

ANALÝZA

**Podíl pracujících na směny na celkovém počtu zaměstnanců
v zemích EU28 v roce 2012**

Zdroj: Eurostat, Labour Force Survey

Práce na směny je v České republice hojně využívána. Přináší přitom zvýšené nároky na sladění tohoto pracovního režimu s osobním životem respondentů. Markantní je to v případě matek s dětmi ve školním věku, které musejí řešit otázku plnění zaměstnaneckých povinností s chodem vlastní domácnosti a výchovy dětí. Práce na směny se totiž u řady z nich neomezuje jen na pracovní dny, ale v mnoha případech žena pracuje na směny i ve dnech pracovního volna, v sobotu nebo neděli. Přitom je nutné vzít v úvahu výši mezd a platů zaměstnanců, zejména žen. Průměrné mzdy v odvětvích s vyšší směnností jsou totiž nízké ve srovnání s odvětvími s nejvyšší úrovní výdělků, kde je podíl pracujících na směny naopak velmi malý.

Autor

Marta Petráňová, Bohuslav Mejstřík

Oddělení pracovních sil, migrace a rovných příležitostí, ČSÚ

Tel.: +420 274 054 357; +420 274 052 203

E-mail: marta.petranova@czso.cz; bohuslav.mejstrik@czso.cz

Oddělení informačních služeb – ústředí

Informace o inflaci, HDP, obyvatelstvu, průměrných mzdách a mnohé další najdete na stránkách

Českého statistického úřadu: www.czso.cz | tel.: 274 052 304, 274 052 425, e-mail: infoservis@czso.cz